

Здобуте містом (нині – селом) ще 1498 року магдебурзьке право гармонійно поєднується з найстарішою будовою міста, ба – найстарішою дерев'яною церквою України. Храм Зіслання Св. Духа вразив одночасно з двох боків – своєю античною величчю і ступенем руйнації. Ці вигнуті досередини стіни із змитими негодю розписами, ці шпарини між колодами, нашвидкуруч прикриті де картоном, де скотчем...

Естетичним дисонансом побаченому стало відвідання розміщеного неподалік церкви Зіслання Св. Духа кладовища німецьких воєнків, які полягли в II Світовій війні, зі збудованою при вході каплицею. Чому? – питали ми себе, спостерігаючи аж таку прірву в ставленні двох держав до своєї пам'яті. Хоч архітектурної, хоч поминально-монументальної...

Неоднозначні враження учасників експедиції стали поштовхом запросити місцевих фахівців та представників влади й обговорити 8 жовтня 2010 р. за «круглим столом» у Львівському історичному музеї доволі широкий спектр питань довкола дерев'яної сакральної архітектури Львівщини.

Поважний кворум учасників засвідчив серйозне ставлення до теми зустрічі. До місцями доволі гострої розмови, зокрема, приєдналися директор Львівської національної галереї Борис ВОЗНИЦЬКИЙ, президент Українського національного комітету Міжнародної ради з питань пам'яток і визначних місць (ICOMOS) Микола ЯКОВИНА, голова правління Львівської обласної організації НСКУ Микола ЛИТВИН, провідний науковий спеціаліст інституту «Укрзахідпроектреставрація» Василь СЛОБОДЯН, доцент Львівського національного університету ім. І. Франка Дмитро КАДНІЧАНСЬКИЙ, начальник управління культурної спадщини Львівської ОДА Василь ІВАНОВСЬКИЙ, начальник управління культури Львівської ОДА Галина ДОРОЩУК, начальник відділу у справах національностей та релігій Львівської ОДА Роман КУРАШ, начальник відділу державного пожежного нагляду Головного управління МНС у Львівській області Олег ДЕМІДОНТ.

На жаль, нікого із представників духовенства, до якого учасники «круглого столу» апелювали доволі часто, на зустрічі не було. Шкода: учені й краєзнавці зібралися не критикувати «всіх і вся», а народжувати конструктив.

Заявлений формат засідання не вимагав

ухвалення офіційних документів. Однак учасники не могли собі дозволити обмежитися лише формальною «озвучкою» існуючих проблем. Було прийнято ухвалу, якою, зокрема, президії НСКУ доручено підготувати звернення до Президента України про затвердження Національної програми зі збереження і охорони сакральних пам'яток дерев'яної архітектури України. Нею, серед іншого, планується передбачити завершення інвентаризації дерев'яних церков в Україні та на українських етнічних землях. Опісля буде складено уніфікований індивідуальний пам'яткоохоронний документ.

А ще цією програмою передбачені ремонтно-реставраційні та консерваційні роботи сакральних дерев'яних споруд, їхнього стінопису та ікон лише із залученням фахівців. Чималу вагу, на переконання учасників форуму, також має бути надано сигнально-охоронним та протипожежним заходам.

Не обійтися й без державної підтримки в розробці номінаційного досьє для спільного подання Польщі та України унікальних дерев'яних церков Карпатського регіону до Списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. НСКУ підтримує ініціативу своєї Львівської обласної організації розпочати роботи зі створення районних громадських комісій, які контролюватимуть й інспектуватимуть дії місцевої влади. А Мінкультуризму України та Державна служба туризму і курортів мають глибше перейнятися справою внесення унікальних сакральних пам'яток дерев'яної архітектури України до туристичних маршрутів, забезпечивши раціональне використання та охорону цих безцінних об'єктів.

Ігор Куценко (м. Київ)

ЛІТЕРАТУРНИЙ МУЗЕЙ ІВАНА ФРАНКА НА ДНІПРІ

Жителям села Халеп'я в Обухівському районі на Київщині не давав спокою факт, що до єдиного на всю Україну музею Івана Франка бажаним треба було їхати аж у Львів. Дочекалися: у тихому куточку древнього Трипілля з'явився «власний» музей! День його народження – 27 жовтня 2010 року. В Україні відтепер їх 2 – музеї Великого Каменяра. Усього два чи аж два? Про це говорили багато. Святкову подію погода проігнорувала. Дощило, біля музейного ганку малолюдно. Можливо, халеп'янцям завадив і будень. Але коли заграва баян і під власний акомпанемент хтось солодко завів «Ой ти, дівчино, з горіха зерня...», народ почав підтягуватися.

Як з'ясувалося, то заслужений працівник культури України Василь ЧЕРЕПАХА потішив слух земляків співаною поезією Івана Яковича. Настрій громади під парасолями пішов угору...

Навіщо музей Івана Франка Халеп'ю? Таким питанням стурбовані головно ті, хто свою недієздатність пояснює сумнівами. Учасники урочистого зібрання у своїх виступах переконували, що всенародний геній заслужив право втілюватися в камені і бронзі та в музейній пам'яті будь-де в Україні, не лише в рідних Нагуєвичих. Значить – і в Халеп'ї.

Заступник начальника управління культури і туризму Київської обласної державної адміністрації Сергій Петрович ДЗЮБЕНКО поінформував, що наказом управління музею І. Франка набув статусу відділення Київського обласного археологічного музею. Серед іншого, це дозволяє вводити додаткові штатні одиниці й збільшувати фінансування. Сергій Петрович запевнив у «всілякій підтримці» музею з боку влади і вручив голові райради Анатолію Миколайовичу ШАФАРЕНКОВІ як головному рушіїві нового музейного дива подяку від Київської ОДА.

Затим слово взяв «живий музейний експонат» – самокритичний онук Івана Яковича Роланд Тарасович ФРАНКО. Намоклій публіці він розкрив родинну таємницю: із цих широт не лише його бабця Ольга Хоружинська. На Обухівщині згодом проживала і теща пана Роланда. Тож околиці Халеп'я нащадку Франка майже рідні.

Жартівливий тон пан Роланд Тарасович утримав недовго. Назвавши народження музею дорогим для себе і навіть святим, він підкреслив, що ця подія надто важлива для української державності. Музей у Халеп'ї він назвав новим кроком Каменяра в Україну. У крамольні на той час тости про єднання різних частин України, що звучали на шлюбі його діда й бабусі, гості вклали саме такий зміст.

«Івана Франка в Україні знають, я це бачу, – зізнався він уже як заступник голови правління Всеукраїнського фонду відтворення видатних пам'яток історико-архітектурної спадщини ім. Олеса Гончара. – Спілкуючись із людьми, відчуваю велику повагу до діда. Українці усвідомлюють, що він піднявся свого часу на такі висоти, які не давалися іншим народам й державам».

На переконання Роланда Тарасовича, Франко «знав усе, що можна було знати живий

людині». Тож впливати на сучасників і нащадків він мав би значно ліпше. Однак... «Відчувається не лише втрата духовності, але й віри. Віри в те, що, за словами Франка, народ має бути господарем на своєму полі», – бідкався внук генія.

Він не застав діда живим. Але з дитинства усвідомив принуку сповідувати його ідеали. Цим живе і зараз. Ідея А. Шафаренка «наблизити Франка до Шевченка» здалася йому дуже доречною. Як просто – від франкового музею у Халеп'ї до Канева з усипальницею Шевченка – рукою подати. Дід прагнув побувати на могилі Кобзаря, але не судилося. А дорога від Франка до Шевченка Дніпром бачиться Роланду Тарасовичу святою.

Він нині весь у планах. Розраховує на допомогу Львівського меморіального музею, на святкуванні 70-річчя якого не так давно побував разом із паном Шафаренком; у Халеп'ї використовуватиметься й тамтешня експозиція. Патронат Києва і місцевої влади, певен пан Роланд, допоможе відкрити ще кілька музеїв, пов'язаних із Франком і Шевченком. Такі ото задуми.

В усякому разі, Роланду Тарасовичу залишається вірити в це. У те, що держава врешті почне вслухатися у пророчі слова українських духовних поведирів – Кобзаря й Каменяра.

Виконавчий директор Всеукраїнської асоціації музеїв Сергій Анастасійович ГАЛЬЧЕНКО жартував: нерозторопність влади спричинила ще й дефіцит народжуваності – не лише монументів і музеїв. При цьому він заперечив тезу попередника про буцімто перший крок «приходу» І. Франка до центральної України. «Це вже другий! – блиснув оком пан Гальченко. – Ще 4 роки тому в Миронівському районі в моєму рідному селі Пустовійти було відкрито пам'ятник Іванові Франку!». Там, зрештою, Франко теж ніколи не бував, і що ж? Сергій Анастасійович зізнався: на місці монумента вождю революції як шевченкознавець він хотів було допомогти звестиobelіск іншому достойнику – Тарасові Шевченку. «Але громада постановила звести пам'ятник саме Франку – бо тут свого часу навіть колгосп його імені був. От і маємо!» – поділився він своїми емоціями з присутніми.

Сергій Гальченко запевнив, що так життєвий і творчий подвиг Каменяра стає ближчим до народу. За його словами, Інститут української літератури видав 50 томів класи-

ка, хоча його творчість і архіви «просять» усі 100. Подвижництво А. Шафаренка у розвитку музейної справи в районі він узагалі вважає героїзмом: «Київська область дала фору деяким західним областям, які досить формально відзначили 150-річчя від дня народження нашого творчого генія».

Анатолій ШАФАРЕНКО у своєму виступі щиро дякував Київській облдержадміністрації, НСКУ, Інституту української літератури НАНУ, особисто Р. Франкові за допомогу у створенні музею.

... І ось, нарешті, в чотирьох місцях перерізано червону стрічку при вході до музейного приміщення. Право першим ступити до світлої зали надано внуку І. Франка. Відвідувачі, намагаючись не торкатися свіжопофарбованих стін, зачудовано пасли очима численні фото- та документальні репродукції. Обличчя їхні сяяли непідробною радістю. Та й гордощами – давно в Халеп'ї не переживали такого духовного дійства!

Першу екскурсію по музею провів заступник директора Київського обласного археологічного музею Михайло Юрійович ВІДЕЙКО.

По закінченні урочистої культурницької акції зосталася якась печаль. Ніби й свято, а сумно. Мабуть, тому, що франківська поетична спасенна Істина все ще в дорозі до пересічного українця: «Пам'ятайте, мої друзи, ширіть скрізь і все Правду і ніщо більше як Правду. Бо хоча Правда зразу усім гірка, так все-таки згодом вона скрізь бере верх й стає солодкою спасителькою людства».

Євген Букет (м. Київ)

«ШАМРАЇВСЬКІ ЧИТАННЯ» У ВАСИЛЬКОВІ

Період 1920-х років став часом великого розвитку краєзнавства. Розвиваючись в контексті національно-культурних процесів в Україні, краєзнавство із заняття одинаків виросло до рівня виняткової державної справи. Чи не центральну роль у краєзнавчому рухові того часу, як і загалом у процесі розвитку української історії, відіграла школа Михайла Грушевського. Михайло Сергійович 1923 року був обраний академіком Всеукраїнської академії наук, у березні 1924 року із сім'єю приїхав до Києва. Працював професором історії в Київському державному університеті, керівником історико-філологічного відділу. Очолював археографічну комісію ВУАН, метою існування якої було створення наукового опису видань, надрукованих на території етнографічної України в XVI-XVIII століттях.

Під керівництвом М. Грушевського тоді працювало чимало талановитих науковців, видавалися книжки і наукова періодика. Але вже з 1929 року розпочалося нищення української історичної школи.

1933 року був звільнений із роботи, заарештований і засуджений на три роки виправно-трудових таборів історик, співробітник ВУАН, член комісії районного дослідження Києва і Правобережжя та Південної України, науковий співробітник Науково-дослідної Кафедри історії України та історичної географії України Сергій Шамрай.

Видатний дослідник проблем соціально-економічної історії України XVII-XIX століть, історичної географії України, небіж Михайла Грушевського і його учень Сергій Шамрай був цинічно знищений сталінською репресивною машиною, як і багато інших світил української історичної науки. Вдруге арештований в серпні 1937 і засуджений на 8 років таборів, С. Шамрай помер під час ув'язнення.

Результатом усього одного десятиліття роботи невтомного науковця стали статті і монографії «Козаки м. Полтави в 1767 році за Румянцевським описом», «До історії залюднення Степової України», «Київська козаччина 1855 року», «Селянські розрухи на Правобережжі в середині XIX століття», «Духівництво в селянських рухах Правобе-

режжя в середині XIX століття», «Боротьба козаків Київської сотні з київськими монастирями та магістратом в XVII — XVIII століттях», «Древлянські могили» та інші.

Серед краєзнавчої спадщини, яку встиг працювати молодий дослідник, помітне місце належить монографії «Місто Васильків (IX-XVIII ст.)», виданій у третьому томі «Історико-географічного збірника» і окремо – 1929 року звичним для видань того часу накладом 55 примірників. Цю роботу й до сьогодні ніхто не зміг перевершити. 2010-го після кількох десятиліть заборон унікальна праця була перевидана і стала набутком громади міста Василькова, що на Київщині.

Подальшим етапом відновлення історичної справедливості й належного вшанування пам'яті видатного вченого стало проведення 16 грудня 2010 року у Василькові науково-краєзнавчої конференції «Із роду Грушевських», присвяченої С. Шамраю. Серед організаторів заходу – історичний факультет Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Історико-меморіальний музей М. Грушевського, Київська обласна організація Національної спілки краєзнавців України, Васильківська міська рада.

Привітали учасників і гостей наукового форуму Васильківський міський голова Сергій ІВАЩЕНКО та голова Васильківського міського об'єднання ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка Анатолій МАРУЩАК. Вітального листа від голови Національної спілки краєзнавців України, академіка НАН України, Героя України Петра ТРОНЬКА зачитав голова Київської обласної організації НСКУ, доцент кафедри новітньої історії Київського національного університету ім. Т. Шевченка Григорій САВЧЕНКО.

Доповіді в приміщенні міського будинку культури виголосили знані столичні науковці та місцеві краєзнавці. Виступи були надзвичайно цікавими і захопили присутніх буквально з перших слів.

Завідувач Історико-меморіального музею Михайла Грушевського Світлана ПАНЬКОВА розпочала зі штрихів до біографії учня й небожа Михайла Грушевського. Доктор історичних наук, професор Київського національ-